
فساد دانشگاهی

گونه‌شناسی، روش سنجش، علل،
پی‌آمدها و راهبردهای مبارزه با آن

همراه با یافته‌های پیمایش فساد دانشگاهی

نوشته‌ی

دکتر حمیدرضا هاشم‌زاده

سرشناسه: حسینی هاشم‌زاده، داود ۱۳۳۷ -
عنوان و نام پدیدآور: فساد دانشگاهی: گونه‌شناسی، روش سنجش، علل، پی‌آمدها و راهبردهای مبارزه با آن
همراه با یافته‌های پیمایش فساد دانشگاهی / نوشته‌ی داود حسینی هاشم‌زاده
مشخصات نشر: تهران: انتشارات آگاه، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۲۸۸ ص:، جدول، نمودار؛ ۵/۱۴×۲۱/۵ س.م.

شابک: ۹-۴۲۷-۴۱۶-۹۶۴-۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۳۶۹.

موضوع: دانشگاه‌ها و مدارس عالی -- ایران -- فساد

موضوع: Universities and colleges -- Iran -- Corrupt practices

موضوع: آموزش عالی -- ایران -- جنبه‌ها اخلاقی

موضوع: Education, Higher -- Moral and ethics aspects -- Iran

موضوع: آموزش عالی -- ایران -- مدیریت

موضوع: Education, Higher -- Iran -- Administration

موضوع: فساد -- ایران -- پیشگیری

موضوع: Corruption -- Prevention -- Iran

رده‌بندی کنگره: LB ۲۳۲۴

ده‌بندی دیویی: ۳۷۸

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۵۸۶۲۸۶۴

داود حسینی هاشم‌زاده

فساد دانشگاهی

گونه‌شناسی، روش سنجش، علل، پی‌آمدها و راهبردهای مبارزه با آن

همراه با یافته‌های پیمایش فساد دانشگاهی

چاپ یکم: پاییز ۱۳۹۸، آماده‌سازی و نظارت بر چاپ: دفتر سر آگاه

(آماده‌سازی و صفحه‌آرایی: سمیه حسینی، نمونه‌خوانی: فرهاد گلچین، طراحی: سحر پ: هومن بخشی)

طرح جلد: محمودرضا لطیفی

چاپ و صحافی: فرهنگ‌بان

شمارگان: ۵۵۰ نسخه

همه‌ی حقوق چاپ و نشر این کتاب محفوظ است

انتشارات آگاه

خیابان انقلاب، بین اردیبهشت و ۱۲ فروردین، شماره‌ی ۱۳۴۰. تهران ۱۳۱۴۶

تلفن: ۶۶۴۶۷۳۳۳، ۶۶۴۶۰۹۳۳

فروش اینترنتی: www.agahbookshop.com

قیمت: ۳۳,۰۰۰ تومان

فهرست

۹	پیش‌گفتار
۱۷	فصل یکم: مفهوم فساد و فساد آکادمیک
۱۷	مقدمه
۱۸	تعاریف فساد
۲۷	گونه‌شناسی فساد
۳۲	سنخ‌شناسی فساد بر حسب سررهمای ذی‌ربط
۳۵	فساد آموزشی / آکادمیک
۴۲	جمع‌بندی
	فصل دوم: بررسی وضعیت فساد و فساد دانشگاهی در ایران
۴۵	نگاهی به ادبیات و یافته‌های پژوهشی در باب فساد و فساد آکادمیک
۴۵	طرح بحث
۵۰	وضعیت فساد در ایران (یافته‌های بین‌المللی)
۵۶	ادراک از فساد در آموزش عالی (یافته‌های جهانی)
۶۰	ادراک از فساد در آموزش عالی / دانشگاه‌های ایران
	پیموست: ارائه یافته‌های پژوهش؛ بررسی وضعیت فساد دانشگاهی در
۶۹	دانشگاه‌های شهر تهران
۱۱۵	فصل سوم: گونه‌شناسی فساد در آموزش عالی
۱۱۵	مقدمه
۱۱۷	طرح بحث

- ۱۲۰ گونه‌شناسی فساد
- ۱۲۱ گونه‌شناسی / مصادیق فساد آکادمیک
- ۱۲۵ گونه‌شناسی فساد در آموزش عالی ایران
- ۱۲۶ گونه‌شناسی فساد در چارچوب کنش گران نهاد علم؛ شامل استاد، دانشجو، مدیر و کارمند
- ۱۴۲ تعامل فساد بین دانشگاه و سایر نهادها و سازمان‌ها
- ۱۴۳ گونه‌شناسی بر مبنای فساد در تولیدات علمی
- ۱۵۹ نتیجه‌گیری
- ۱۶۳ فصل ۸: پیشنهاد مدل و روشی چندبعدی برای سنجش فساد در آموزش عالی
- ۱۶۳ مقدمه
- ۱۶۴ طرح مسئله
- ۱۷۴ مفروضات نظری پایه‌ای مدل سنجش فساد دانشگاهی
- ۱۸۳ روش سنجش فساد دانشگاهی
- ۱۸۴ مدل سنجش فساد دانشگاهی
- ۱۸۶ اشکال فساد در آموزش عالی
- ۱۸۹ مازول‌های سنجش فساد دانشگاه
- ۱۹۶ تغییر مقیاس نمرات شاخص
- ۲۱۰ نتیجه‌گیری
- ۲۱۳ فصل پنجم: زمینه‌ها، علل، پی‌آمدها و راهبردهای مبارزه با فساد دانشگاهی
- ۲۱۳ طرح بحث
- ۲۱۵ علل فساد
- ۲۲۰ علل فساد در آموزش عالی
- ۲۴۸ پی‌آمدهای فساد آموزش عالی
- ۲۵۸ راهبردهای مبارزه با فساد
- ۲۶۰ راهبردهای مبارزه با فساد در آموزش عالی
- ۲۷۶ جمع‌بندی
- ۲۷۹ منابع

پیش گفتار

دهه‌ی ۱۳۶۰، جریان به‌دم اوقات فراغت و بخشی از زندگی‌ام در جلوی کتاب‌فروشی‌های میدان انقلاب سپری می‌شد، با اتوبوس خودم را به انقلاب می‌رساندم و چندساعتی با لذت و تیرین کتاب‌فروشی‌ها را نگاه می‌کردم، داخل‌شان می‌شدم و کتاب‌هایی که به‌هم را جلب می‌کرد ورق می‌زدم و کتاب‌فروشی‌ها را یکی پس از دیگری به جست‌وجوی کتاب‌های مورد نظر می‌گشتم، به‌ویژه محدود دست‌دوم‌فروشی‌ها را که کتاب‌های قدیمی داشتند و قیمت‌شان کمتر از پشت جلد بود. چهره‌های «دم‌ها» خیابان انقلاب، چهره‌هایی آشنا و دوست‌داشتنی بود. به‌واسطه‌ی مراجعات زیادم، با برخی از کتاب‌فروشی‌ها دوست شده بودم و سفارش کتاب می‌دادم، همه‌ی این‌ها باعث می‌شد، بود یکی از علایق شغلی من کتاب‌فروشی شود. چند سالی بعد که به استخدام دانشگاه تهران درآمدم و محل کارم نزدیک کتاب‌فروشی‌ها شد، هر روز بخشی از وقت چهارم را به قدم‌زدن در جلوی کتاب‌فروشی‌ها و تماشای و تیرین (تازه‌های کتاب) و داخل کتاب‌فروشی‌ها اختصاص می‌دادم و خوش می‌گذراندم! اما در یک دهه‌ی گذشته وقتی گذرم به خیابان انقلاب می‌افتد، دیگر از آن چهره‌های آشنا چندان خبری نیست، چهره‌ها نا آشنا هستند، چهره‌ها بیشتر مرا یاد بازاریان تهران می‌اندازد! می‌خواهم هر چه زودتر از آن‌جا بگریزم، یکی از مهم‌ترین دلایلمش، گریز از دست

کسانی است که مدام جلویم سبز می‌شوند و کارت و نشانی خود را می‌دهند که در حوزه‌ی پایان‌نامه‌نویسی، مقاله‌نویسی، ترجمه، چاپ کتاب و... فعالیت می‌کنند، و با سماجت می‌خواهند که مشتری‌شان شوم و... تعدادشان آن قدر زیاد است که حالم بد می‌شود.

از دیگر آرزوهای شغلی من، درس خواندن، پژوهش کردن و درس دادن در دانشگاه تهران بود. از جوانی دانشگاه تهران را خیلی دوست داشتم و وقتی در آن استخفاف شدم، بسیار خوشحال بودم، خدایا مرز مادرم، همه‌جا با افتخار می‌گفت پدرم دانشگاه تهران کار می‌کند... اما هر چه بیشتر می‌گذشت و هر چه بیشتر با ابعاد مختلف دانشگاه و مناسبات حاکم بر آن آشنا می‌شدم، احساس افتخارم فروکش می‌شد تا جایی که بعد از ۲۸ سال، اکنون هیچ احساس افتخاری ندارم، ولی نسبت به آن دغدغه دارم و احساس مسئولیت می‌کنم.

بارها نوشته و گفته‌ام، حال دانشگاه خوب نیست و بخشی از این ناخوش‌احوالی مربوط به رشد سرطانی فساد در ابعاد و توزیع‌های مختلف فعالیت‌های دانشگاهی است که یکی از دلایل مهم آن تجزیه شدن دانشگاه و رشد بی‌رویه‌ی آموزش عالی است، به شکلی که تعداد دانشگاه‌های ایران، بنا به اعلام وزارت علوم، حدود ۲،۶۴۰ دانشگاه است. این در حالی است که بنا به اعلام مؤسسه‌ی اسپانیایی CISC تعداد دانشگاه‌ها در اغلب کشورهای پیشرفته‌ی حوزه زیر ۵۰۰ دانشگاه است به‌طوری که آلمان ۴۱۲، بریتانیا ۲۹۱، کانادا ۲۲۹، ایتالیا ۲۳۶ و هلند ۴۲۳ دانشگاه دارند. چین با یک میلیارد و ۳۹۷ میلیون نفر جمعیت تنها ۲۱۰ دانشگاه دارد و هند با جمعیت یک میلیارد و ۲۷۴ میلیون نفری ۱،۶۲۰ دانشگاه ایجاد کرده است. از این میان برزیل با ۲۰۲ میلیون نفر جمعیت یعنی چیزی بیشتر از برابر جمعیت ایران تقریباً نصف ما دانشگاه دارد. آمریکا با حدود ۳۲۰ میلیون نفر جمعیت، ۳،۲۸۰ دانشگاه دارد. از این میان ۵۹ دانشگاه ایالات متحده جزو ۱۰۰ دانشگاه برتر جهان هستند و در واقع حدود ۶۰ درصد برترین دانشگاه‌های جهان امریکایی است (سایت تابناک، کد خبر: ۶۱۰۵۴۴، ۱۳۹۵/۵/۱۰). این در حالی است که هیچ یک از دانشگاه‌های ایران جزو ۵۰۰ دانشگاه برتر جهان نیز نیستند.

تجاری شدن دانشگاه و رشد بی‌رویه‌ی آموزش عالی و... پی‌آمدهای مخرب گسترده‌ای برای آموزش عالی داشته که یکی از آن‌ها گسترش افسارگسیخته‌ی فساد در تعاملات کنش‌گران دانشگاهی و تولیدات به اصطلاح علمی (مقاله، کتاب، پژوهش، پایان‌نامه و...) نمود پیدا کرده و به‌عنوان مسئله‌ی اساسی آموزش عالی درآمده است. توصیف و تحلیل مسائل مورد اشاره، موضوع اصلی این کتاب را تشکیل می‌دهد.

کتابی که پیش رو دارید برآمده از ربع قرن تجربه‌ی زیسته، و ادراکاتم، در نظام دانشگاهی است. در بیش از ربع قرنی که در دانشگاه زیسته‌ام، در کسوت یک کارمند، دانشجوی، طاع مختلف، یک مدیر، پژوهش‌گر و مدرس... در حوزه‌های مختلف و رابط‌های زیادی و دانشکده‌های مختلفی کار کرده‌ام و نقش‌های مختلفی را عهده‌دار بوده‌ام به این همه به من امکان فهم عمیق‌تر و دقیق‌تری از مسائل نظام دانشگاهی را داده است. انجمن، دیگر بیش از یک دهه مطالعه‌ی تخصصی در حوزه‌ی فساد و نگارش چند کتاب، مقاله در این زمینه، امکان نگاه انتقادی به نظام دانشگاهی از زاویه‌ی مسئله فساد را فراهم آورد، به‌ویژه این که به‌عنوان یک قربانی فساد با تجربه‌های زیسته‌ی فراوان، مسئله را درونی نیز کرده‌ام. با این وجود آگاهم که این کتاب، به‌عنوان نخستین کتاب در این حوزه نیاز به تکمیل و تدقیق برخی از مطالب دارد، به‌رغم کوشش بسیاری که برای مرتب کردن نه‌های فساد آکادمیک و تحلیل چرایی و چگونگی پدید آمدن و رشد فساد در نظام دانشگاهی به عمل آورده‌ام، ممکن است نکاتی وجود داشته باشد که نیازمند اضافه کردن و بهینه‌سازی مطالب کتاب باشد. از این‌رو از همه‌ی کنش‌گران دانشگاهی، اعم از اعضای هیأت علمی، دانشجویان، پژوهش‌گران، کارمندان و همه‌ی خوانندگان گرامی این کتاب به‌عنوان تقاضا دارم نکات ارزشمند خود را برای مؤلف به آدرس dhosseini7@gmail.com ارسال نمایند تا در ویرایش بعدی کتاب مورد استفاده قرار گیرد.

متأسفانه در ایران ندیده‌ام کسی زندگی سازمانی‌اش را مکتوب کند، کارکنان سازمان‌ها خاطرات و تجربیات سازمانی‌شان را ثبت نمی‌کنند و به این ترتیب انباشتی از تجربیات سازمانی به وجود نمی‌آید و منتقل نمی‌شود. کثیری از انسان‌ها به‌عنوان کارمند به‌طور متوسط سی سال عمر خود را در سازمان‌ها مشغول به کار

هستند، با نوشتن تجربیات و خاطرات سازمانی، زندگی سازمانی ثبت می‌شود و موادی برای توصیف و تحلیل و فهم سازمان‌ها فراهم می‌شود، و حتی از دل آن می‌توان نظریه‌پردازی کرد. من در این مقدمه قصد داشتم اشاراتی به تجربه‌ی زیسته‌ی خود کنم که در طول بالغ بر ربع قرن کار در آموزش عالی، به‌ویژه دانشگاه تهران، تجربیاتی مرتبط با موضوع این کتاب دارد. حدود شش صفحه نیز در این زمینه نوشتم و به دو استاد و دوست بزرگوار دادم تا نظر دهند، هر یک نکات ارزشمند و قابل تأملی یادآور شدند، نهایتاً جمع‌بندی من این شد که مصلحت نیست! به ناچار معاسب از مقدمه‌ی این کتاب حذف کردم. البته تلاش خواهم کرد به‌عنوان یک مصاحبه‌شونده، روایت‌ام را از فساد آکادمیک در کتاب مشترک‌مان با حسن محدثی تحت عنوان تحلیل روایت‌های کنش‌گران دانشگاهی از فساد دانشگاهی صورت‌بندی رایج کن.

به‌طور خلاصه در این کتاب بر آن‌ام تا تلفیقی از تجربه و دانش‌ام را تقدیم کسانی کنم که دغدغه‌ی سلامت نظام آکادمیک را دارند و دل‌شان برای دانشگاه می‌تپد، تا شاید به درک عمیق‌تری از رانگری فساد آکادمیک نائل آییم و برای زخم‌های عمیقی که بر پیکر نحیف دانشگاه، وارد آورده‌اند، بتوانیم مرهمی نهیم. مایل‌م در این مقدمه به چند نکته‌ی مهم اشاره کنم:

۱. بحث من از روی دغدغه و تعهد و علاقه به نه علم و دانشگاه است؛
 ۲. یقیناً شمار قابل ملاحظه‌ای از کنش‌گران عرصه‌ی علم (اساتید، دانشجویان، پژوهش‌گران و کارکنان و...) زحمت‌کش بوده و شرافتمندانه در این نهاد خدمت می‌کنند؛

۳. فساد در نظام آموزش عالی کمتر از سایر نهادها است، البته این چند مطالعه‌ی من و همکارانم طی سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۲ نشان می‌دهد که مردم و ذی‌نفعان از وجود فساد در آموزش عالی در مقیاس صفر تا صد بین ۴۷ تا ۵۳ بوده است.^۱ در حالی که ادراک از فساد در بسیاری از سازمان‌ها، نهادها و بخش‌ها مانند،

۱. در مطالعه‌ی اخیر، که یافته‌های آن در پیوست فصل دوم ارائه می‌شود، میانگین نمره‌ی فساد دانشگاهی رشد زیادی داشته و به ۶۶/۵ رسیده است.

گمرک، ادارات مالیات، نظام قضایی، شهرداری، بخش‌های سیاسی (هزینه‌های انتخاباتی) و... بالای ۷۵ است. اما همین میزان متوسط فساد نیز برای نهاد علم به واسطه‌ی نقش مهم‌اش در جامعه نگران‌کننده است. فساد در دانشگاه می‌تواند به بازتولید فساد در حوزه‌های دیگر بینجامد و آن را گسترش دهد. «هزینه‌های فساد در آموزش عالی بسیار زیاد و اغلب غیر قابل برآورد است. علاوه بر زیان‌های اقتصادی ناشی از تصمیم‌گیری‌های متعصبانه، غیر حرفه‌ای و سرمایه‌ی انسانی از دست رفته، هزینه‌های فساد در آموزش عالی شامل تضعیف روحیه، بدبینی، تضعیف سرمایه‌ی اجتماعی، همبستگی اجتماعی و عدم اعتماد می‌شود. هزینه‌های حاصل از فساد در جامعه داراى بعدى هستند و باید در یک چشم‌انداز زمانی لحاظ شود. هزینه‌های فساد در آموزش عالی، مرتباً از حال حاضر است و ممکن است موجب آسیب برگشت‌ناپذیری در نسل‌های آینده شود» (اوسپیان، ۲۰۰۹: ۱۱).

دانشگاه و نهاد علم، یکی از نهادهای اصلی است که خروجی‌اش می‌تواند منجر به توسعه، اصلاح جاده و مبارزه با فساد شود. بنابراین یکی از کارکردهای اصلی و اساسی این نهاد ارائه‌ی الگوهاى سالم و سازنده میان اعضاى جامعه، تربیت آینده‌سازان کشور مبتنی بر آموزه‌های اخلاقی و سلامت، و حساس کردن آن‌ها نسبت به پدیده‌ی فساد و مبارزه با فساد است. اما وقتی دانشگاه‌ها به فساد مبتلا شده‌اند و فساد در آن‌ها رو به گسترش است، سخن خفیدن در این باب، بسیار غیر مسئولانه خواهد بود. در یکی - دودهمی اخیر به دلالت بر فصل پنجم مورد بحث قرار داده‌ام، روند فساد در دانشگاه‌ها رو به فزونی نهاده است. به‌ویژه در سال‌های آخر دهه‌ی هشتاد شمسی و سال‌های آغازین دهه‌ی نود فساد برآمده از ریشه‌های همانند سایر نهادها رو به فزونی نهاد.

هم‌چنین از آن‌جایی که یکی از دغدغه‌های اساسی من سلامت نهاد علم و قرار گرفتن دانشگاه در جایگاه واقعی خود و تلاش برای حرکت در مسیر تولید علم بوده است، تلاش کرده‌ام در این کتاب ضمن طرح و تحلیل مسئله، چارچوب و روشی برای مطالعه‌ی فساد در آموزش عالی فراهم کنم. این کتاب در پنج فصل تقدیم خوانندگان گرامی می‌شود.

فصل یکم به مفاهیم پایه اختصاص دارد، این فصل به ایضاح مفهوم فساد و نیز دسته‌بندی تعاریف مطرح درباره‌ی فساد، گونه‌شناسی فساد و مصادیق آن اختصاص یافته است. مفهوم فساد، تعاریف فساد، مفهوم‌پردازی فساد جامعه‌ای، ساختار فساد در سطح کلان، سنخ‌شناسی فساد برحسب حوزه‌های ذی‌ربط و نگاهی به فساد آکادمیک، مهم‌ترین انواع و مصادیق فساد آکادمیک، سلامت آکادمیک و ... بحث شده است.

فصل دوم «بررسی وضعیت فساد و فساد دانشگاهی در ایران» است. مطالب این فصل در یک بخش و یک پیوست ارائه می‌شود. مطالب اصلی فصل، دارای چهار قسمت است: ۱. وضعیت فساد در ایران (یافته‌های بین‌المللی)؛ ۲. وضعیت فساد در ایران (نگاهی به یافته‌های برخی از مطالعات ایرانی)؛ ۳. ادراک از فساد در آموزش عالی (یافته‌های جهانی)؛ ۴. ادراک از فساد در آموزش عالی / دانشگاه‌های ایران (نگاهی به یافته‌های برخی از مطالعات داخلی). در پیوست این فصل برای اولین بار در ایران نتایج پیمایش در ابعاد وضعیت فساد دانشگاهی در دانشگاه‌های مستقر در شهر تهران شامل: دانشگاه‌های تهران، علوم پزشکی تهران، تربیت مدرس، امیرکبیر، علم و صنعت، دانشگاه آزاد (واحد جنوب و مرکز)، و شهید رجایی ارائه می‌شود. در این فصل تلاش شده است، ضمن توصیف وضع موجود، پیوندی میان فساد در سطح کلان جامعه و فساد در نظام آموزشی عالی برقرار گشته و تأثیر و تأثر این دو سطح بر هم مورد بحث قرار می‌گیرد.

فصل سوم «گونه‌شناسی فساد در آموزش عالی» است. در این فصل پس از مروری بر گونه‌شناسی / مصادیق فساد آکادمیک در ادبیات جهانی، گونه‌شناسی نوینی از فساد در آموزش عالی در ایران در سه قالب: ۱. تعامل فاسد میان کس‌گران دانشگاهی، شامل استاد، دانشجو، مدیر و کارمند؛ ۲. تعامل نهادی فاسد؛ ۳. فساد در تولیدات علمی و تطبیق این مصادیق با گونه‌شناسی‌های فساد مورد بحث قرار می‌گیرد. گونه‌شناسی ارائه‌شده در این فصل برای اولین بار در حوزه‌ی مطالعات فساد آکادمیک ارائه می‌شود و بر ادبیات این حوزه افزوده است، از سوی دیگر مصادیق ارائه‌شده در این فصل مصادیقی است که کاملاً مرتبط با کارویژه‌های دانشگاه و

آموزش عالی است و به همین دلیل از ادبیاتی که پیش‌تر در این زمینه تولید شده‌اند متمایز می‌شود و واجد دقت بیشتری است. تمام محققانی که در باب فساد آکادمیک نوشته‌اند، هنگام ارائه‌ی گونه‌ها و مصادیق فساد، ضمن برشمردن مصادیق فساد آکادمیک، از فساد اداری و مالی جاری در نظام آموزشی نیز سخن گفته‌اند و این گونه‌ها را از هم متمایز نکرده‌اند. در نهایت بیش از ۲۰۰ مصداق ارائه‌شده از فساد آکادمیک در این فصل برای اولین بار ارائه می‌شود و تاکنون هیچ منبعی به گستردگی این فصل مصادیق فساد آکادمیک را مورد اشاره و بحث قرار نداده است، هم‌چنین بخش قابل‌توجهی از مصادیق ارائه‌شده برای نخستین بار صورت‌بندی و ارائه می‌شود.

عنوان فصل چهارم، «کار مشترک من، محمد فاضلی و حسن محدثی است و با کسب اجازه از ایشان» در این کتاب آورده شده است، «پیشنهاد مدل و روشی چندبُعدی برای سنجش فساد آموزشی عالی» است. در این فصل پس از مرور مختصری بر پیشینه‌ی روش‌ها، این کتاب شاخص‌های مختلف سنجش فساد، به تشریح مدل سنجش و روش پیشنهادی برای سنجش فساد دانشگاهی پرداخته شده است. لازم به یادآوری است که این فصل، پس از افزودن مطالبی بر کار مشترک‌مان، در این کتاب گنجانده شده است.

فصل پنجم «زمینه‌ها، علل، پی‌آمدها و راهبردهای مبارزه با فساد دانشگاهی» را مورد بحث قرار داده است. در این فصل پس از مبارزه با مصادیق، بر اساس یافته‌های چند پژوهش، علل فساد و علل فساد در آموزش عالی مورد بحث قرار گرفته، در ادامه پی‌آمدهای فساد در آموزش عالی، راهبردهای مبارزه با فساد، و راهبردهای مبارزه با فساد در آموزش عالی مورد بحث و بررسی و تحلیل قرار گرفته است. در بحث از علل فساد ۲۲ علت در سطح کلان، میانه، و خرد از ابعاد حقوقی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، روان‌شناختی و ... مورد بحث قرار گرفته است. در بحث از پی‌آمدهای فساد، پی‌آمدها در سطوح خرد (فردی)، سازمانی، و کلان ملی و در عرصه‌های اقتصادی اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و ... مورد بحث قرار گرفته است. در بحث از راهبردهای مبارزه با فساد در آموزش عالی

نیز ۱۲ راهبرد به تفصیل مورد بحث قرار گرفته که از جمله‌ی آن‌ها می‌توان به راهبردها و اقدامات سیاسی، راهبردها و اقدامات قانونی و قضایی، راهبردها و اقدامات بازرسی و نظارتی اشاره کرد.

در انتها بر خود فرض می‌دانم از تمام عزیزانی که در مسیر این مطالعات یاری‌ام کرده‌اند، تشکر کنم. از دوست بسیار عزیز و بزرگوارم حسن محدثی که به معنای واقعی یک انسان دانشگاهی است و در اغلب پژوهش‌ها و کارهای علمی‌ام نقش مؤثری ایفا کرده است؛ از آقای دکتر محمد سعید تسلیمی کنش‌گر مسئولی که زیست آگاهانه و بی‌توأم با سلامت بوده و همواره شنوای درددل‌های من بوده است، از آقای دکتر محمد امینی که راو نیز بسیار آموخته‌ام و اجازه‌ی انتشار کار مشترک‌مان را داد، از آقایان دکتر مجتبی امیری، رضا کرمی، فرزین وفایی‌نژاد و خانم‌ها رزیا زمانی و محبوبه شیخی که نذاتی را در ارای فصل سوم یادآور شدند، و از دیگر دوستان عزیزم عباس کاظمی و اصغر حمدی که ابتدا به لطف و حمایت و تشویق آنان دست به قلم شدم و مجموعه مطالعات و تجربیاتم را در قالب این کتاب ارائه کردم.

هم‌چنین از دانشجویانم خانم‌ها: مائنا نجفی، مریم عمادپور، زیبا الماسی، خدیجه نظری، فرشته حسن‌زاده، مهین رجبی، و آقایان: طاهر رسفیه که زحمت تکمیل پرسش‌نامه‌ها را به عهده داشتند، تشکر و قدردانی می‌کنم. و در نهایت از همسر مهربانم، که فشارهای ناشی از فساد را در چهره‌ام دید و محرومیت‌های مالی پرداختن به این کار را تاب آورد و مشوق و حامی انتشار این کتاب شد، صمیمانه تشکر می‌کنم. امیدوارم با انتشار این کتاب دین خود را به سازمان علم، به‌ویژه دانشگاه اصفهان ادا کرده باشم.

داود حسینی‌هاشم‌زاده

تهران، خرداد ۱۳۹۸